

Κοινωνική Πολιτική

Τόμ. 1 (2013)

Κοινωνική Πολιτική

Τεύχος 1 / Απρίλιος 2013

Περίεχόμενα

Editorial

Δημήτρης Βονέρας

Ειδικά Άρθρα

Σάββας Ρομπόλης

Οικονομική Κρίση και Κοινωνικό Κράτος

Theodoros Papadopoulos and Antonios Roumpakis

From anti-social policy to generalized insecurity: The Greek crisis meets the decline of the European Social Model

Άρθρα

Τήνιος Πλάτων και Πουπάκης Σταύρος

Η Ασφαλιστική Μεταρρύθμιση και η Ίδιωτική Ασφάλιση στις Απόψεις της Κοινής Γνώμης: Πολυμεταβλητή Ανάλυση

Φερνάντες Ανδρέας

Η Κοινωνική Διάσταση της «Ευρώπης 2020»: Ρητορική και Πραγματικότητα

Τσακάλου Χριστίνα

Διαδικασίες Κοινωνικού Αποκλεισμού και Παροχή Υπηρεσιών των Μεταναστών Θυμάτων Σεξουαλικής Εκμετάλλευσης στην Ελλάδα

Διαδικασίες Κοινωνικού Αποκλεισμού και Παροχή Υπηρεσιών των Μεταναστών Θυμάτων Σεξουαλικής Εκμετάλλευσης στην Ελλάδα

Χριστίνα Τσακάλου

doi: [10.12681/sp.10548](https://doi.org/10.12681/sp.10548)

Copyright © 2016, Χριστίνα Τσακάλου

Άδεια χρήσης [Creative Commons Αναφορά 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Τσακάλου Χ. (2017). Διαδικασίες Κοινωνικού Αποκλεισμού και Παροχή Υπηρεσιών των Μεταναστών Θυμάτων Σεξουαλικής Εκμετάλλευσης στην Ελλάδα. *Κοινωνική Πολιτική*, 1, 136–156. <https://doi.org/10.12681/sp.10548>

Διαδικασίες Κοινωνικού Αποκλεισμού και Παροχή Υπηρεσιών των Μεταναστριών Θυμάτων Σεξουαλικής Εκμετάλλευσης στην Ελλάδα.

Χριστίνα Τσακάλου

Υποψήφια Διδάκτωρ, Τμήμα Κοινωνικής Πολιτικής,
Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και
Πολιτικών Επιστημών

Περίληψη: Αντικείμενο του παρόντος άρθρου αποτελεί η προσέγγιση στις διαδικασίες κοινωνικού αποκλεισμού και η παροχή υπηρεσιών στις μετανάστριες θύματα σεξουαλικής εκμετάλλευσης στην Ελλάδα. Με βάση την εκπόνηση της αντίστοιχης έρευνας πεδίου, ως αντικείμενο της εν λόγω διδακτορικής διατριβής, το άρθρο επικεντρώνεται στον ρόλο των κοινωνικών υπηρεσιών για την πρόληψη, προστασία και καταστολή του φαινομένου της σωματεμπορίας καθώς και την αρωγή των θυμάτων σεξουαλικής εκμετάλλευσης. Πιο συγκεκριμένα θα αναδειχθεί ο θεωρητικός προβληματισμός γύρω από τα θέματα της μετανάστευσης και της διακίνησης και εμπορίας γυναικών / trafficking καθώς και οι εννοιολογικές αποσαφηνίσεις των παραπάνω φαινομένων. Επίσης θα τεθούν τα βασικά ερωτήματα της έρευνας, η μεθοδολογία καθώς και η περιγραφή της υπάρχουσας κατάστασης σχετικά με τον άξονα των κοινωνικών υπηρεσιών και των μηχανισμών της κοινωνικής πολιτικής στην Ελλάδα γύρω από τις ανωτέρω θεματικές περιοχές δράσης. Το άρθρο θα κλείσει με τις πρώτες εμπειρικές διαπιστώσεις της έρευνας, για την καταγραφή της αποτελεσματικότητας, της εφαρμογής της προστασίας και αρωγής στο εν λόγω φαινόμενο, από τις κοινωνικές υπηρεσίες καθώς και στην ερμηνεία των λόγων των υπαλλήλων αυτών, μέσα από την διαδικασία των ημι-δομημένων συνεντεύξεων της έρευνας.

1. Εισαγωγή

Η εκμετάλλευση της διαδικασίας της μετανάστευσης καθώς και της άτυπης μετανάστευσης έχει προσλάβει στον τομέα της βιομηχανίας του σεξ ιδιαίτερα χαρακτηριστικά όπως ο εξαναγκασμός σε εργασία των μεταναστριών, οι οποίες στερούνται βασικών ανθρωπίνων δικαιωμάτων, υπόκεινται σε διαδικασίες εκμετάλλευσης και κοινωνικού αποκλεισμού καθώς και πολλών δυσλειτουργιών που προκύπτουν από το νομικό πλαίσιο προστασίας τους. (Μοντζίνι, 2006)

Το παρόν άρθρο έχει ως κύριο στόχο να θίξει τον ρόλο των κοινωνικών υπηρεσιών στις διαδικασίες κοινωνικού αποκλεισμού των μεταναστριών θυμάτων σεξουαλικής εκμετάλλευσης στην Ελλάδα. Με αφορμή την εκπόνηση της έρευνας πεδίου θα γίνει προσπάθεια να τονιστούν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των διαδικασιών αυτών καθώς και να παρουσιαστούν τα πρώτα πιλοτικά αποτελέσματα από την διεξαγωγή της έρευνας. Το θέμα που θα παρουσιαστεί με τις ευρύτερες παραμέτρους του, άπτεται άμεσα των αντικειμένων και των στόχων της κοινωνικής πολιτικής στα πεδία της μετανάστευσης, της παράνομης διακίνησης γυναικών και της προστασίας τους από τις κοινωνικές υπηρεσίες.

Πιο συγκεκριμένα θα λέγαμε ότι, τα πεδία αναζήτησης και υπό διερεύνησης αντιστοιχούν σε έναν πολύ ξεχωριστό πληθυσμό. Ο πληθυσμός αυτός αντικατοπτρίζει τον ρόλο των κοινωνικών υπηρεσιών για την πρόληψη, προστασία και καταστολή του φαινομένου της σωματεμπορίας καθώς και την αρωγή των θυμάτων αλλά μας δίνει και πληροφορίες σχετικά με τον τρόπο με τον οποίο βιώνουν τα θύματα διαδικασίες κοινωνικού αποκλεισμού μέσα από την επαφή τους με τις κοινωνικές υπηρεσίες αλλά και από το ίδιο καθεστώς προσαρμογής τους.¹

Είναι λοιπόν απαραίτητο να ακολουθήσει ο θεωρητικός προβληματισμός γύρω από τα θέματα της μετανάστευσης και του trafficking καθώς και η σύνδεση των δυο κοινωνικών φαινομένων για την καλύτερη κατανόηση του προβλήματος της έρευνας.

---

¹ Αξίζει να σημειωθεί ότι ο πληθυσμός των θυμάτων σεξουαλικής εκμετάλλευσης, αναφορικά με την εκπόνηση της διατριβής, είναι υπό διερεύνηση και σε εξέλιξη την ώρα που εκδίδεται το παρόν άρθρο.

2. Ο Θεωρητικός Προβληματισμός.

Έχει γίνει κατανοητό ότι η *οπτική της μετανάστευσης* στην Ελλάδα τα τελευταία χρόνια αποτελεί κυρίαρχο παράγοντα ανάπτυξης του trafficking. Η σύγχρονη μετανάστευση αποτελεί μια σύνθετη διαδικασία, η οποία αντικαθιστά τους παλιούς μεταναστευτικούς προορισμούς με νέους. Οι προορισμοί αυτοί χαρακτηρίζονται από ποικιλομορφία και διαφοροποίηση ως προς την κοινωνική διαστρωμάτωση, από την ανάπτυξη άτυπων μορφών μετακίνησης και από τη θηλυκοποίηση συγκεκριμένων μεταναστευτικών ροών. (έρευνα ΚΕΘΙ, 2006)

Η θέση των γυναικών μεταναστριών στις σύγχρονες μετακινήσεις γίνεται πιο σύνθετη και διαφοροποιείται συγκριτικά με παλιότερα. Κατά την τελευταία εικοσαετία εμφανίζεται η τάση για αυτόνομη μετανάστευση των γυναικών. (Δημουλάς και Παπαδοπούλου, 2003). Σήμερα όλο και περισσότερες γυναίκες μεταναστεύουν μόνες τους ως αρχηγοί νοικοκυριών και οικονομικά ενεργά υποκείμενα, ενώ λιγότερες σε σχέση με το παρελθόν μεταναστεύουν ως εξαρτώμενα μέλη της οικογένειας ακολουθώντας τους συζυγούς τους. Η νέα αυτή εξέλιξη έχει καταγραφεί με τον όρο «θηλυκοποίηση της μετανάστευσης» αναγνωρίζοντας την έμφυλη διάσταση της μετανάστευσης.(Phizaklea, 2003). Η πολυμορφία της μεταναστευτικής κίνησης και ροής απορρέει από το γεγονός ότι το μεταναστευτικό εργατικό δυναμικό στην Ελλάδα και τη Νότιο Ευρώπη προέρχεται από διαφορετικές χώρες μετανάστευσης για διαφορετικούς λόγους και συνδυάζει διαφορετικούς τύπους μετανάστευσης για παράδειγμα οικογενειακή επανένωση, σχεδιασμένη προσωρινή μετανάστευση, εθνοτική, διεθνική διακίνηση γυναικών κ.τ.λ.(Castles and Miller, 1998).

Στη θεωρία της μετανάστευσης, η ταυτότητα της μετανάστριας έχει ταυτιστεί με το «συμπλήρωμα» του αρσενικού μετανάστη, που θεωρείται ότι αποτελεί τον κανόνα. (Cavounidis, 2006)

Είναι χαρακτηριστικό ότι στις σχετικές αναλύσεις επικρατούσε μέχρι πρόσφατα η αντίληψη ότι η πλειονότητα των γυναικών που μεταναστεύουν δεν το κάνουν με εργασιακά κίνητρα και ότι κατά συνέπεια δεν υπήρχε λόγος να ερευνηθεί η συμμετοχή τους στην αγορά εργασίας των χωρών υποδοχής. Με άλλα λόγια οι γυναίκες

μετανάστριες δεν αντιμετωπίζονταν ως ενεργά υποκείμενα που παίρνουν συνειδητές και έλλογες αποφάσεις σχετικά με την μετακίνηση τους, αλλά ως αντικείμενα που ακολουθούν τον δρόμο των ανδρών της οικογένειάς τους (Lazaridis, 2001).

Στις πιο σύγχρονες θεωρητικές προσεγγίσεις, η ίδια αυτή προκατάληψη παίρνει τη μορφή της θυματοποίησης της γυναικείας μετανάστευσης. Η τάση αυτή είναι ιδιαίτερα έντονη στις μεταναστευτικές προσεγγίσεις και πολιτικές που εστιάζουν στην έννοια της παράνομης διακίνησης και εμπορίας προσώπων/ trafficking. Έτσι πολύ συχνά το υποκείμενο της μετανάστριας θύμα αντιπαραβάλλεται στο υποκείμενο του αρσενικού παράνομου μετανάστη-θύτη. Η σύγχρονη θεωρία της μετανάστευσης τείνει να εδραιωθεί με βάση αυτό το δίπολο δεν αγνοεί τη μετανάστρια εν γένει, αλλά τη μετανάστρια ως ενεργό πολιτικό υποκείμενο.²

Κάθε προσπάθεια να προσδώσουμε θετικά ή αρνητικά χαρακτηριστικά σε κοινωνικές ομάδες, όπως αυτή των γυναικών και των μεταναστριών ακόμα και σε διαδικασίες της γυναικείας μετανάστευσης προδιαθέτει την αποδοχή συγκεκριμένων και στερεότυπων ρόλων στο υποκείμενο γυναίκα και μετανάστρια. Τόσο η ομάδα των γυναικών διαμορφώνεται με βάση την δυναμική των σχέσεων του φύλου όσο και η ομάδα των μεταναστριών με βάση την δυναμική των σχέσεων μετανάστη- πολίτη. Αυτό σημαίνει αυτομάτως ότι επιβάλλεται η αποδοχή της πολυπλοκότητας και της πολυμορφίας των υποκειμένων που κατατάσσονται στις κατηγορίες αυτές και συγχρόνως δεν μπορεί να αγνοηθεί και η ίδια η μετανάστευση ως διαδικασία που οδηγεί σε πιθανές ανατροπές των εδραιωμένων σχέσεων του φύλου, μια διαφυγή από κυρίαρχες δομές. Κατά συνέπεια, απαραίτητα προϋπόθεση για να προσεγγίσουμε τη γυναίκα μετανάστρια ως ενεργό πολιτικό υποκείμενο είναι να λάβουμε εξ αρχής υπόψη τη διττή αυτή διάσταση της μετανάστευσης. (King and Zontini, 2000)

Η πορεία της *διεθνικής σωματεμπορίας* είναι όμοια με την διεθνή μεταναστευτική πορεία, η κίνηση παραδοσιακά ήταν από τον Νότο προς τον Βορρά. Σύγχρονες τάσεις ωστόσο δείχνουν ότι η διεθνική σωματεμπορία διενεργείται και εντός συγκεκριμένων γεωγραφικών περιφερειών. Όπως και με τη μετανάστευση οι χώρες προέλευσης,

---

² Σε αυτό το σημείο υπάρχει ο κίνδυνος ο ερευνητής να υιοθετήσει πρότυπα θυματοποίησης σχετικά με τις κοινωνικές αναλύσεις των μεταναστριών.

διαμετακόμισης και προορισμού των θυμάτων διεθνικής σωματεμπορίας αλλάζουν συνεχώς λόγω της οικονομικής και πολιτικής αστάθειας παγκοσμίως.

Υπάρχει αιτιατή σχέση μεταξύ πολιτικών και νόμων για την μετανάστευση και της διεθνικής σωματεμπορίας. Οι γενεσιουργές αιτίες της μετανάστευσης γυναικών και της διεθνικής σωματεμπορίας είναι κατά ένα μεγάλο μέρος κοινές. Από την μια έχουμε την επιθυμία για μετανάστευση και οι οικονομικές και πρακτικές δυσκολίες για την έκδοση νόμιμης βίζας και από την άλλη η ανάγκη για βοήθεια και η μετέπειτα εξάρτηση από τους μεσάζοντες στη διαδικασία μετανάστευσης, που συχνά αποδεικνύονται διακινητές ή δουλέμποροι.³

Οι μετανάστριες εισέρχονται σε συνθήκες διαβίωσης και εργασίας που μπορούν να ληφθούν υπόψη ως μια μορφή μοντέρνας δουλείας (Campani,2010). Το βασικό στοιχείο που ενυπάρχει στο φαινόμενο του trafficking και ιδιαίτερα όσον αφορά τις γυναίκες θύματα είναι η θέση τρωτότητας (vulnerability) στην οποία υπεισέρχονται. Οι πολλαπλές αιτίες, οικονομικές, πολιτικές, κοινωνικές και πολιτιστικές που ενεργοποιούν το trafficking έχουν τις ρίζες τους στο παρόν μεταναστευτικό σύστημα και στις σχέσεις μεταξύ των χωρών αποστολής και υποδοχής. Οι επικρατούσες περιοριστικές Ευρωπαϊκές μεταναστευτικές πολιτικές, η εξάπλωση της άτυπης οικονομίας που δεν ισχύει μόνο σε χώρες της Ανατολικής Ευρώπης αλλά πλέον αφορά σχεδόν όλη την Ευρώπη, η θηλυκοποίηση των ιδιωτικών χώρων παροχής υπηρεσιών, η έξαρση της βιομηχανίας του σεξ και οι δύσκολες οικονομικές συνθήκες ενθαρρύνουν φαινόμενα κοινωνικής παθογένειας όπως αυτό του trafficking.

Η επικρατούσα μορφή παράνομης διακίνησης και εμπορίας ανθρώπων, στην Ελλάδα, αφορά στην ένταξη και εκμετάλλευσή τους στην πορνεία. Οι παραβιάσεις των δικαιωμάτων των διακινούμενων ατόμων σχετίζονται άμεσα με το φύλο τους, καθώς η πλειονότητα αυτών, είναι γυναίκες και ανήλικα κορίτσια, τονίζεται όμως ότι η σωματεμπορία περιλαμβάνει την ακούσια εισροή του ατόμου στην πορνεία και την σεξουαλική του εκμετάλλευση. Η χρήση του όρου «σεξουαλική εκμετάλλευση»

---

³ Τα στάδια μεταφοράς και στρατολόγησης γυναικών στη διαδικασία της μετανάστευσης δεν είναι απαραίτητο να ακολουθούν μια συγκεκριμένη σειρά αλλά μπορούν να εναλλάσσονται ανάλογα με την περίπτωση.

φαίνεται να είναι ανεπαρκής καθότι δεν αποδίδει επαρκώς τη διττή φύση της εκμετάλλευσης: η εξαναγκαστικά εκδιδόμενη υφίσταται σεξουαλική εκμετάλλευση από τον πελάτη και οικονομική εκμετάλλευση της σεξουαλικότητάς της από τον διεθνοσωματέμπορο. Αν για τον σωματέμπορο η γυναίκα έχει ανταλλακτική αξία, για τον πελάτη αποτελεί αξία χρήσης, χρησιμότητα. Οπότε ίσως είναι πιο εύστοχο η συγκεκριμένη μορφή εκμετάλλευσης να αποδίδεται ως εμπορευματική ή σεξουαλική-οικονομική εκμετάλλευση. Έτσι είναι σημαντικό, ο όρος της διεθνικής σωματεμπορίας να εννοεί όχι μόνο τη σεξουαλική εκμετάλλευση, αλλά την οικονομική και κοινωνική εκμετάλλευση των διακινούμενων ατόμων, καθώς δεν αποτελούν παρά μόνο εμπορεύματα που αποδίδουν κέρδος στους ιδιοκτήτες και ηδονή στους πελάτες. Είναι απαραίτητο λοιπόν να διευκρινιστεί ότι η εκμετάλλευση που υφίσταται μια γυναίκα-θύμα σωματεμπορίας και trafficking αγγίζει τα όρια της δουλείας και σίγουρα αποτελεί ένα κοινωνικό φαινόμενο καταπάτησης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. (Στρατηγάκη, 2006)

Η παράνομη διακίνηση γυναικών είναι και αυτή μια μορφή μετακίνησης, εκείνο όμως που αλλάζει σε σχέση με τη μετανάστευση είναι η έλλειψη συναίνεσης του μετακινούμενου. Η φτώχεια και κατ' επέκταση η μεταναστευτική εμπειρία – η ανάγκη δηλαδή εύρεσης εργασίας σε μία άλλη χώρα- σε συνδυασμό με τους προϋπάρχοντες παράγοντες τρωτότητας στην ψυχική υγεία είναι οι δύο κύριοι άξονες οι οποίοι αναλόγως επηρεάζουν τις πιθανότητες θυματοποίησης της γυναίκας.

Όπως αναφέρει και ο κ. Ψημμένος στην έρευνα του σχετικά με τις Αλβανίδες μετανάστριες στην Αθήνα που εργάζονται στην βιομηχανία του σεξ, υπόκεινται σε περιφρακτικούς χώρους κοινωνικού αποκλεισμού με τα εξής χαρακτηριστικά: α) την ανάπτυξη μιας ευέλικτης και άτυπης οικονομίας (παροχή προσωπικών υπηρεσιών), β) τον φυλετικό διαχωρισμό του εργατικού δυναμικού, γ) την ποινικοποίηση των χώρων διαβίωσης των μεταναστριών και δ) την απουσία των προσωπικών κοινωνικών δικτύων ανάμεσα στους πληθυσμούς. Οι περιφρακτικοί χώροι έχουν προσαρτηθεί σε τρία βασικά ζητήματα: την παγκοσμιοποίηση, την θηλυκοποίηση της μετανάστευσης και της περιθωριοποίησης και της πολιτική του κοινωνικού αποκλεισμού (ανάλυση σε τρία επίπεδα: η κατασκευή της οικονομίας των σεξουαλικών

υπηρεσιών, η κατασκευή της ισχύος των σχέσεων εξουσίας και τις έννοιες που συνδέονται με αυτές. (Ψημμένος, 2000).

Αυτές οι νέες ευκαιρίες, για την απασχόληση των γυναικών μεταναστριών είναι αισθητά περιορισμένες τόσο από τη φύση της εργασίας (δουλοπρεπείς, ευκαιριακές, κακοπληρωμένες) όσο ενισχύονται και από τις ιδεολογίες του ρατσισμού και του σεξισμού. (Campani, 2000)

3. Ο σχεδιασμός της έρευνας.

3.1 Τα βασικά ερωτήματα της έρευνας.

Η έρευνα πεδίου θα βασιστεί στην υπόθεση εργασίας σχετικά με τις διαδικασίες κοινωνικού αποκλεισμού των μεταναστριών γυναικών στην Ελλάδα και πιο συγκεκριμένα των σεξουαλικά εκδιδόμενων γυναικών με σκοπό την οικονομική και σεξουαλική τους εκμετάλλευση. Οι διαδικασίες του κοινωνικού αποκλεισμού θα διερευνηθούν μέσα από την καταγραφή των κοινωνικών υπηρεσιών δημόσιων αλλά και μη κυβερνητικών φορέων που αναλαμβάνουν τον τομέα της καταστολής και της πρόληψης του φαινομένου της σωματεμπορίας μέσα από στοχευμένα προγράμματα και παρεμβάσεις αλλά και υπό το πρίσμα των θυμάτων γυναικών που βιώνουν αυτή τη διαδικασία του εγκληματικού φαινομένου του trafficking.

Η βασική υπόθεση εργασίας διατυπώνεται ως εξής : «Οι σύγχρονες μορφές μετανάστευσης που δεν στηρίζονται σε διμερείς συμβάσεις και στην νόμιμη ή τυπική μετακίνηση εργατικών χεριών, αλλά αντίθετα αποτελούν περισσότερο ανοργάνωτες και παράνομες μετακινήσεις διαφορετικών πληθυσμιακών ομάδων ενθαρρύνουν την κατασκευή νέων φαινομένων κοινωνικής παθογένειας όπως αυτό του ‘trafficking’.

Έτσι γίνονται αισθητά τα στοιχεία της προσωρινότητας και της ανεπάρκειας των κοινωνικών υπηρεσιών για την πρόληψη και την καταπολέμηση του φαινομένου της σωματεμπορίας με αποτέλεσμα την μη επαρκή αντιμετώπισή του.

Οι γυναίκες μετανάστριες ως θύματα του φαινομένου της σωματεμπορίας που έχουν όμως αναζητήσει βοήθεια από κάποια κοινωνική υπηρεσία στην Ελλάδα βιώνουν

διαδικασίες κοινωνικού αποκλεισμού (με την έννοια της δυναμικής) που πολλές φορές δεν τις βοηθούν να ξεφύγουν αποτελεσματικά από τα κυκλώματα του trafficking και δεν ενθαρρύνουν την ενεργή συμμετοχή τους στην κοινωνία (ενσωμάτωση). Οι κοινωνικές υπηρεσίες είναι ανειδίκευτες και δεν βοηθούν στην ενσωμάτωση των γυναικών στον κοινωνικό χώρο αλλά ενθαρρύνουν την παραμονή τους στον υπόκοσμο».

3.2 Μεθοδολογία της έρευνας.

Η μεθοδολογία της ποιοτικής μας έρευνας προτάσσει ως βασικά εργαλεία, την ημιδομημένη συνέντευξη για τον υπό διερεύνηση πληθυσμό των κοινωνικών υπηρεσιών και τις εις βάθους συνεντεύξεις- τα βιογραφικά ζωής για τις γυναίκες μετανάστριες.

Η ημιδομημένη συνέντευξη έχει προκαθορισμένες ερωτήσεις αλλά η διάταξη τους μπορεί να τροποποιηθεί ανάλογα με την αντίληψη του συνεντευκτή σχετικά με το τι φαίνεται καταλληλότερο. Η διατύπωση της ερώτησης μπορεί να αλλάξει και να δοθούν εξηγήσεις, δηλαδή συγκεκριμένες ερωτήσεις που φαίνονται ακατάλληλες για κάποιον ερωτώμενο μπορούν να παραλειφθούν ή και ακόμα να περιληφθούν πρόσθετες ερωτήσεις. (Gillham, 2000).

Η έμφαση στις πιθανές άμεσες ή έμμεσες ωφέλειες από τα αποτελέσματα της έρευνας ή η βοήθεια από ανθρώπους κλειδιά ή **βασικούς πληροφορητές (key informants)** καταλήγει σε θετικά αποτελέσματα σε σχέση με την πρόσβαση στο πεδίο. (Robson, 2007).

Συγκεκριμένα θα γίνει προσπάθεια να αποτυπωθεί η υφιστάμενη κατάσταση με την μέθοδο των ημιδομημένων συνεντεύξεων και την συμμετοχική παρατήρηση σε περίπου πενήντα κοινωνικές υπηρεσίες στην γεωγραφική περιοχή της Αθήνας, σε υπαλλήλους αυτών, σε κοινωνικούς λειτουργούς και σε στελέχη που ασχολούνται με την αρωγή, προστασία των θυμάτων και συμβάλλουν στην πρόληψη και καταπολέμηση φαινομένων όπως αυτά του trafficking. Είναι σημαντικό σε ένα τόσο «ευαίσθητο» κοινωνιολογικά και κοινωνικά θέμα να αποτυπωθούν όλοι οι παράμετροι και οι

νοηματοδοτήσεις που δίνουν τα υπό διερεύνηση υποκείμενα στο κοινωνικό τους περιβάλλον και στις καθημερινές αναπαραστάσεις των δρώντων άλλων.

Μετά από μια ενδελεχή βιβλιογραφική επισκόπηση στο αντικείμενο μας, παροχή συνεντεύξεων σε αρμόδιους φορείς και υπηρεσίες και αποστολή κλειστού τύπου ερωτηματολογίου σε επαρχιακές υπηρεσίες μπορούμε να επεξεργαστούμε με βεβαιότητα την βασική υπόθεση εργασίας μας και να προχωρήσουμε σε ανάλυση περιεχομένου. Αξιοσημείωτο είναι δε ότι τα ερωτηματολόγια που αποστείλαμε σε αρμόδιους φορείς εκτός Αθηνών δεν στάλθηκαν απαντημένα στο σύνολό τους, γεγονός που αποδεικνύει ότι η παρούσα κατάσταση που επικρατεί στις επαρχιακές πόλεις σχετικά με την πρόληψη και καταστολή του φαινομένου του trafficking είναι αμφιλεγόμενης σημασίας. Είναι γεγονός ότι αντιμετωπίσαμε πολλά προβλήματα και δυσκολίες στην βάση της πρώιμης και τελικής διαχείρισης του κοινωνικού φαινομένου της σωματεμπορίας αλλά και στην προσπάθεια μας να έρθουμε σε επαφή με τις υπηρεσίες και τους οργανισμούς και να καταγράψουμε όχι μόνο τις αντιλήψεις τους γύρω από το trafficking αλλά και τις δυσλειτουργίες που ενδεχομένως προκύπτουν κατά τη διάρκεια ενασχόλησης τους με άλλους συναρμόδιους φορείς και με την προστασία και αρωγή των γυναικών θυμάτων. Ανεξάρτητα από κάθε είδους λειτουργικών και διαχειριστικών δυσκολιών, αντιμετωπίσαμε και την ψυχολογική φόρτιση εξαιτίας της σοβαρότητας και της σημαντικότητας του θέματος και της ευάλωτης θέσης των θυμάτων.

4. Οι πρώτες πιλοτικές εμπειρικές διαπιστώσεις.

Το trafficking λοιπόν είναι ένα πολυδιάστατο φαινόμενο κοινωνικής παθογένειας στην Ελλάδα, όπου όλοι οι κρατικοί και μη κρατικοί φορείς καλούνται να φροντίσουν για την πρόληψη και καταστολή του. Μέσα από τη διαδικασία της πιλοτικής εμπειρικής μας έρευνας, καταφέραμε να εντοπίσουμε την *προσωρινότητα* και την *ανεπάρκεια* των κοινωνικών υπηρεσιών για την πρόληψη και καταπολέμηση του, πρέπει όμως να τονίσουμε ότι γίνονται προσπάθειες και στους δυο αυτούς άξονες.

Το φαινόμενο του τράφικινγκ για τους περισσότερους συνεντευξιαζόμενους ορίζεται και εκλαμβάνεται άμεσα ως το φαινόμενο που ορίζεται από την νομοθεσία δηλαδή ως εγκληματικό φαινόμενο ως εμπορία ανθρώπων.

«Ε, είναι ένα φαινόμενο που προσβάλλει καταρχήν τα ανθρώπινα δικαιώματα, είναι ένα φαινόμενο που άρχισε να μας ανησυχεί στην Ελλάδα κυρίως γιατί τα θύματα ήταν λευκές Ευρωπαίες δηλαδή ενώ στη χώρα υπήρχανε όπως φαίνεται και στην έρευνα του Λάζου, υπήρχε πορνεία και εκμετάλλευση αλλοδαπών γυναικών και σε παλαιότερες εποχές, αυτές επειδή ήτανε ξέρω 'γω Φιλιπινέζες ή Αφρικανές στην δεκαετία του '80 ε, δεν μας απασχόλησε και τόσο πολύ. Επίσης εκείνο που βλέπουμε με τα χρόνια είναι μια ποιοτική διαφορά του ίδιου του τράφικινγκ, δηλαδή ενώ είχαμε στη δεκαετία του 2000 και του '90 γυναίκες από την Ανατολική Ευρώπη τώρα βλέπουμε ότι έχουμε αρκετά ασιδιά, αυξάνεται ο αριθμός των παιδιών, αυξάνεται ο αριθμός των αντρών κι επίσης έχουμε μια αλλαγή στην εθνικότητα των θυμάτων δηλαδή έχουμε τώρα πάρα πολλές περιπτώσεις από την Αφρική που είναι μια ιδιαίτερη περίπτωση κι εδώ τώρα έχουμε θέσει ένα μεγάλο ζήτημα για τις μη κυβερνητικές οργανώσεις γιατί οι περισσότερες στήθηκαν τη δεκαετία του 2000 με αντικείμενο τις γυναίκες θύματα κι έτσι δεν έχουμε τίποτα για παιδιά και για άντρες. Αυτό το θεωρώ μεγάλο πρόβλημα...καλά στη νομοθεσία είναι θύματα δεν προσδιορίζει το φύλο, απλά νομίζω ότι έχει να κάνει με το πως η κοινωνία απαντά πολύ πιο αργά από το πως εξελίσσονται τα ίδια τα φαινόμενα, αυτό είναι πολύ σημαντικό για μένα.» (εκπρόσωπος φορέα, ΕΚΥΘΚΑ, 3/12/2011).

Ακόμα:

«Εμπορία ανθρώπων...Τι σημαίνει εννοείς με τι; Το trafficking είναι εμπόριο ανθρώπων δηλαδή όπως κάποιος εμπορεύεται (εεεε...πως το λένε) ξύλο, εμπορεύεται μέταλλο ή εμπορεύεται οτιδήποτε είτε σταχοδοχεία έτσι εμπορεύεται και ανθρώπους όπου τους εμπορεύεται γιατί υπάρχει ζήτηση και η ζήτηση είναι αυτή που διαμορφώνει και το ίδιο το trafficking σε κάθε χώρα. Εάν χρειαζόμαστε σκλάβους του σεξ (εεε...) αυτά προσφέρονται, αλλά οι συνθήκες που διαμορφώνονται δεν βγαίνουν από τους traffickers αλλά από τους πελάτες. Το trafficking ουσιαστικά ναι είναι απλά εμπόριο, η προσφορά διαμορφώνεται με τη ζήτηση.» (εκπρόσωπος φορέα, ΔΟΜ, 3/9/2010)

Το αίσθημα που μας δόθηκε σχετικά με τις ανωτέρω απαντήσεις και τις σημειώσεις που κρατούνταν κατά τη διάρκεια των συνεντεύξεων, είναι ότι πολλοί από τους συνομιλητές μας απέφυγαν να δώσουν μια σαφή απάντηση σχετικά με το πώς αντιμετωπίζει ο οργανισμός το φαινόμενο της μετανάστευσης με τις νέες της μορφές και το φαινόμενο του τράφικινγκ αντίστοιχα, αντίθετα τις περισσότερες φορές δεν

μπόρεσαν να κάνουν έναν συσχετισμό αυτών των δυο φαινομένων με την κυρίαρχη δράση του φορέα.

Είναι ευρέως γνωστό ότι εν μέσω οικονομικής κρίσης, τα σημαντικότερα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι φορείς είναι λειτουργικά και χρηματοδοτικά, κάτι που εύλογα επηρεάζει την δράση τους.

Πιο συγκεκριμένα:

«Αυτή τη στιγμή με την απόλυτη έλλειψη προσωπικού και χρημάτων κρεμάμε τους εθελοντές μας γιατί δεν μπορούμε να βρούμε να τους πάρουμε τηλέφωνο...υπάρχει ένα πρόβλημα γιατί για κάθε 10 εθελοντές χρειάζεται ένας εργαζόμενος να κάνει τα τηλέφωνα να κάνει το τρέξιμο τις διαδικασίες να οργανώσει πράγματα, κι αυτή την ώρα έχουμε μόλις απολύσει την τελευταία εργαζόμενη μας που ήταν υπεύθυνη του ξενώνα μας κι έτσι έχουμε μεγάλο πρόβλημα και προσπαθούμε να ανασυγκροτήσουμε το εθελοντικό δίκτυο σαν ένα πυρήνα ώστε να μπορέσουμε να το στηρίξουμε πανελλαδικά.» (επικεφαλής φορέα, «Δίκτυο Γυναικών Ευρώπης, 9/9/2010).

Επιπροσθέτως:

«Το βασικό πρόβλημα είναι της χρηματοδότησης γιατί τι συνέβη, όταν έγινε ο νόμος κι έγινε αυτό το πρόγραμμα «τόξο» νομίζω λεγόταν, από το Υπουργείο Εξωτερικών μέσα από αυτό έγινε η χρηματοδότηση μας ήταν να μας δώσουν παράδειγμα 300.000 ευρώ για την λειτουργία του ξενώνα, από αυτά ζήτημα να έχουμε πάρει τα 100.000. Και για αυτό έχουμε σοβαρό πρόβλημα και σε άλλες Μ.Κ.Ο. για παράδειγμα το δίκτυο γυναικών Ευρώπης τι έχει πάθει, έβαλε λεφτά από το δικό της το ταμείο για να τα πάρει αφού έχει το Υπουργείο...αυτό το πρόβλημα είναι πολύ σημαντικό, μας υποσχέθηκε η πολιτεία χρήματα που τελικά δεν μας τα έδωσε ποτέ και καλά εμείς που σαν ΕΚΥΘΚΑ ο ξενώνας είναι από το πανεπιστήμιο οι άλλοι; Τώρα υπάρχει κι ένα σχετικό πρόβλημα όσον αφορά εμάς με την τοπική κοινωνία των Ιωαννίνων, που εντάζει όταν ακούσανε στην αρχή ότι θα κάνουμε ξενώνα για τις αλλοδαπές γυναίκες δεν μας είδανε και με πάρα πολύ καλό μάτι κι αυτό είναι επίσης κι ένα πρόβλημα μας σε ότι αφορά χρηματοδότηση από χορηγίες δηλαδή έχουμε πρόβλημα προκατάληψης λόγω αυτής δεν είναι εύκολο να κάνουμε μια...όπως κάνουμε σε άλλες περιπτώσεις ένα γκαλά μια χοροεσπερίδα για να 'ρθουνε να έχουμε εμείς μια έξτρα χρηματοδότηση. Και με τα ναρκωτικά συμβαίνει αυτό, αλλά εμείς το βιώσαμε ειδικά με τις γυναίκες αλλοδαπές που είναι και θύματα σεξουαλικής βίας, πορνεία, πολλοί καταλαβαίνετε λένε με τις πόρνες θα

ασχολούμαστε, αυτό είναι το μότο.» (επικεφαλής φορέα, «ΙΣΤΑΜΕ», 15/2/2011).

Εκτός από τα προαναφερθέντα θέματα των φορέων, για την αντιμετώπιση του φαινομένου της παράνομης διακίνησης μεταναστριών θυμάτων σεξουαλικής εκμετάλλευσης, ένα σημαντικό μειονέκτημα στη διαχείριση του προβλήματος είναι ακόμα και η οργάνωση του κράτους και η καταγραφή των περιστατικών που δεν βοηθάει στην περαιτέρω διερεύνηση αναγκών και αρμοδιοτήτων. Όπως φαίνεται και παρακάτω:

«Το μόνιμο επίσης πρόβλημα είναι ότι δεν έχουμε πλαισίωση από την πολιτεία.. (εεε..) όλο το έργο το δικό μας χρειάζεται μια άγρυπνη κοινωνική υπηρεσία από δίπλα να μπορεί να συνεργάζεται μαζί μας κι εμείς αυτό που κάνουμε να προωθείται και να γίνεται θεσμός να μην υποκαθιστούμε το κράτος, έτσι όπως λειτουργούμε τώρα υποκαθιστούμε το κράτος κι αυτό είναι ρόλος μαιντανού και είναι ρόλος αρνητικός, δηλαδή το κράτος λέει υπάρχει και το δίκτυο να στηρίζαμε τόσα θύματα στην πραγματικότητα το κράτος δεν έχει στηρίζει γιατί δεν στηρίζει ούτε εμάς. Ουσιαστική είναι γιατί όταν στηρίζεις άμεσα το θύμα κοιμάσαι πολύ καλά το βράδυ αλλά αυτή προσπάθεια μένει στον αέρα εάν στηρίζεις ένα θύμα και δημιουργούνται τριάντα και η δουλειά των μη κυβερνητικών οργανώσεων είναι κατά την γνώμη μου πώς να δείξουν ότι στηρίζουν ένα θύμα και τα άλλα τα στηρίζει η πολιτεία, είναι δηλαδή για να συμπληρώνει και να ελέγχει τον ρόλο της πολιτείας και όχι να το υποκαθιστά.» (εκπρόσωπος φορέα, «ΔΙΟΤΙΜΑ», 23/1/2012).

Στην Ελλάδα τα τελευταία χρόνια πραγματοποιούνται εκστρατείες ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης της κοινωνίας με σκοπό την πρόληψη του φαινομένου της εμπορίας ανθρώπων. Το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα της απόλυτης απαξίωσης της εμπορίας γυναικών από την ελληνική κοινωνία δεν έχει όμως επιτευχθεί, καθώς οι δράσεις αυτές έχουν αποσπασματικό χαρακτήρα. Είναι αναγκαία η χάραξη μιας στρατηγικής πρόληψης που να περιλαμβάνει σύνολο δράσεων οι οποίες να βρίσκονται μεταξύ τους σε λογική συνέχεια.

Απαραίτητα λοιπόν είναι, στον άξονα της πρόληψης, η ενημέρωση και ευαισθητοποίηση του ανδρικού πληθυσμού, δηλαδή των δυνητικών δραστών, αλλά και δράσεις ευαισθητοποίησης για το σύνολο της κοινωνίας, μέρος των οποίων είναι

απαραίτητο να εντάσσεται στο πλαίσιο της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης.

Επίσης πολύ σημαντική είναι η εκπαίδευση σε στοχευμένες ομάδες,

«..πιστεύω ότι η διόγκωση του φαινομένου πάντοτε υπήρχε αλλά τώρα λόγω και των διεθνών συγκυριών είμαστε πιο ευαισθητοποιημένοι, είναι η επιθυμία των γυναικών να ξεφύγουν από άθλιες συνθήκες διαβίωσης μετά την κατάρρευση του Ανατολικού μπλοκ...οπότε είναι αφενός η εκμετάλλευση των ανθρώπων και φυσικά ότι είναι πολύ προσοδοφόρο έγκλημα αλλά έχουμε και την εκμετάλλευση της εργασίας, οι συνθήκες ευνοούν αυτό, δεν είναι ότι μας ζύπνησε ξαφνικά η επιθυμία για αγοραίο έρωτα. Ο υπ' αριθμόν ένα παράγοντας είναι το κέρδος, το ζήτημα είναι να έχουμε τους απαιτούμενους μηχανισμούς ώστε να παρέχουμε προστασία στα θύματα νομίζω αυτό είναι το ζητούμενο και το πιο ρεαλιστικό..» (ανεξάρτητη δικηγόρος εξειδικευμένη σε υποστήριξη θυμάτων τράφικινγκ, 25/10/2011).

Επίσης,

«..μια μεταναστευτική πολιτική που θα ενθαρρύνει τη νόμιμη είσοδο βέβαια παίζει έναν ρόλο στην αποφυγή της σωματεμπορίας γιατί όταν η άλλη δεν έχει χαρτιά και θέλει να πάει κάπου να δουλέψει αλλού είναι δύσκολο, σαφώς μπορεί να μειωνόταν με την διεθνικότητα αλλά γίνεται προσπάθεια για την λαθρομετανάστευση, υπάρχει ένα ποσοστό που δεν έχει χαρτιά, οι περισσότερες είναι νόμιμες βέβαια...αυτήν την ώρα εμείς έχουμε τελειώσει τα προγράμματα για την μετανάστευση με το μέτρο 5.3 του equal, αν δεν έχουμε προγράμματα δεν κάνουμε τίποτα και φυσικά το trafficking συνδέεται με την μετανάστευση είναι συμπληρωματικά..» (επικεφαλής φορέα, «Δίκτυο Γυναικών Ευρώπης, 9/9/2010).

Μια πολύ σημαντική παράμετρος της σωματεμπορίας γυναικών και της οικονομικής και σεξουαλικής εκμετάλλευσής τους είναι το κατά πόσο οι γυναίκες θύματα καταφέρνουν να επαναπαριστούν ομαλά⁴, αφού βέβαια πρώτα καταγγείλουν τους δράστες τους και ταυτοποιηθούν ως θύματα εμπορίας ανθρώπων.

«...η αστυνομία που είναι η πλέον αρμόδια για αυτό το θέμα συνεργάζεται με φορείς όπως ο Διεθνής Οργανισμός Μετανάστευσης που κάνει τον

---

⁴ Αναφορά που έχει να κάνει με τον επαναπαρισμό και εσωκλείει διαδικασίες κοινωνικής και επαγγελματικής επανένταξης των θυμάτων στην χώρα προέλευσης τους.

επαναπατρισμό των γυναικών και που έχει τους μηχανισμούς να το κάνει με γραφεία κ υποδομές σε πολλές χώρες προέλευσης των θυμάτων και συνοδεύει τα θύματα μέχρι να φτάσουν στην πατρίδα τους το θέμα είναι τι γίνεται μετά...μπορεί να τις εντάξει και σε προγράμματα με ξενώνες και εργαστήρια ώστε να μάθουν κάτι να κάνουν να σταθούν στα πόδια τους...αυτό το κομμάτι λειτουργεί πολύ καλά, πολλά από τα θύματα βέβαια που επιστρέφουν στη χώρα τους γυρνάνε στα ίδια..» (εκπρόσωπος φορέα, «Δίκτυο Γυναικών Ευρώπης», 15/9/2011).

Επίσης

«...παίζει πολύ σημαντικό ρόλο η συνεργασία γιατί κανένας φορέας από μόνος του δεν μπορεί να διαχειριστεί ένα τόσο τεράστιο κοινωνικό φαινόμενο, η συνεργασία επιβάλλεται και σαφώς υπάρχει και δίκτυο συνεργασίας που ξέρει ο καθένας ποιον θα καλέσει αν προκύψει κάτι αλλά και με άλλες χώρες μέσα στις διακρατικές συμφωνίες επειδή το έγκλημα είναι διακρατικό..» (εκπρόσωπος φορέα, «Συνήγορος του Πολίτη», 2/12/2011).

Είναι φανερό ότι στην Ελλάδα δεν υπάρχουν ακόμα προγράμματα κοινωνικής και επαγγελματικής επανένταξης για γυναίκες θύματα σωματεμπορίας.

«...το πολύ σημαντικό για μένα είναι η εκπαίδευση και η κατάρτιση είναι πού σημαντικό και τα διαμερίσματα αφού βρίσκουν κάπου δουλειά να έχουν ένα σπίτι να έχουν μια ομαλή επανένταξη και όχι σύμφωνα με τους κανονισμούς του κάθε ξενώνα. Να έχουν μια εργασία και ένα πρόγραμμα που να τις βοηθά, η άδεια παραμονής πληρώνεται μέσω ΙΚΑ που πρέπει να πληρώνουν από την τσέπη τους. Υπάρχουν πολλά λόγια χωρίς να υπάρχει ουσιαστική αντιμετώπιση της κατάστασης, αυτή είναι η δική μου άποψη...προγράμματα εκπαίδευσης και κατάρτισης λοιπόν..» (εκπρόσωπος φορέα, ΚΕΠΑΔ, 17/3/2011).

Και τέλος εκείνο που παραμένει δισεπίλυτο και προκαλεί σύγχυση με αμφίβολα αποτελέσματα είναι η ταυτοποίηση του θύματος όπως αναφέρθηκε και παραπάνω και χρήζει ιδιαίτερης βελτίωσης.

«...βασικό πρόβλημα είναι η αναγνώριση των θυμάτων όπως σας είπα και πριν, εξαρτά την προστασία τους από την άσκηση ποινικής δίωξης από τους διακινητές. Για μας αυτό πρέπει να αλλάξει, ανεξάρτητα από πρόληψη και καταστολή θα πρέπει να επικεντρωθεί η προστασία στο θύμα και στα δικαιώματα του...αν ξεκινήσουμε σοβαρά από εκεί όλα τα άλλα είναι δευτερεύοντα...θα πρέπει να κάνουμε προσπάθειες εφαρμογής του νόμου σε

όλες τις υπηρεσίες...».

Οι διαδικασίες που ακολουθεί κάθε φορέας για να αντιμετωπίσει το φαινόμενο και η επιτυχία του κάθε οργανισμού σχετικά με την προστασία των θυμάτων ή όχι είναι διαφορετική ακριβώς γιατί πολλές φορές οι φορείς αναγκάζονται να συνεργαστούν και να συμπληρωθούν κομμάτια δράσης αλλά και όπως είδαμε πολλοί φορείς ασχολούνται με το φαινόμενο του τράφικινγκ περισσότερο θεωρητικά παρά πρακτικά. Όλοι πάντως θα πρέπει σε κάποιο στάδιο να συνεργαστούν με την αστυνομία ως ο κύριος κατασταλτικός άξονας.

«Εμείς δεν υποδεχόμαστε τυπικά θύματα τράφικινγκ δηλαδή να μας χτυπήσει την πόρτα μια γυναίκα και να μας πει ότι είναι θύμα τράφικινγκ, συνήθως θα μας έρθει από άλλη διαδρομή ή θα έχει περάσει από άλλη μη κυβερνητική οργάνωση ή θα έχει περάσει από την αστυνομία και θα έχει χαρακτηριστεί ως θύμα τράφικινγκ οπότε εμείς θα χειριστούμε το κομμάτι της επανένταξης πολύ συχνά δεν είναι τόσο διακριτές αυτές οι φάσεις δηλαδή μπορεί να έχει περάσει από την αστυνομία και να είναι κάτω ακόμα από το πρώτο σοκ από την απειλή από την πλήρη απόγνωση άρα κάνουμε κάτι πολύ κοντά στη κρίση ας το πούμε έτσι, αν πάλι προκύψει αυτό από τη συμβουλευτική που κάνουμε δηλαδή μπορεί να προκύψει αυτό μέσα από τα χαρτιά, αν έχει διαβατήριο και ζητώντας μια βοήθεια για κάτι άλλο να έρθει στο προσκήνιο μια τέτοια εμπλοκή οπότε σε αυτή τη περίπτωση τη συμβουλεύουμε δεόντως είτε να πάει στο αντι-τράφικινγκ είτε να την παραπέμψουμε σε ξενώνα αν θέλει να φιλοξενηθεί για ένα διάστημα, να λειτουργήσουμε δηλαδή σαν focal point που παραπέμπει για το πιο εξειδικευμένο. Η αλήθεια είναι ότι όλα αυτά έτσι όπως τα περιγράφω μοιάζουν πολύ εξορθολογισμένα στην ουσία οι υπηρεσίες λειτουργούν μεταξύ τους σπασμωδικά οι άνθρωποι πολύ συχνά τα θύματα περιπλανιούνται από δω εκεί κι από κει πίσω αλλά εμείς να μιλήσουμε λίγο για τον φορέα μας κάνουμε κυρίως παραπομπές.» (εκπρόσωπος φορέα, «ΚΕΠΑΔ», 12/11/2011).

Οι περισσότεροι φορείς μας απάντησαν με τον ίδιο τρόπο, κάποιος τους στέλνει τα θύματα, επικοινωνεί μαζί τους κι ανάλογα ποιος φορέας είναι διαθέσιμος τον επισκέπτεται το θύμα με συνοδεία και προστασία, ύστερα αν υπάρχει κάποιος ξενώνας φιλοξενίας υποδέχεται την γυναίκα αφού βέβαια έχει συνεργαστεί με την αστυνομία κι έχει δώσει κατάθεση.

Πολύ ενδιαφέρον παρουσιάζει η κατάθεση μιας νομικής συμβούλου που έχει συνεργαστεί με πολλά θύματα και στην ερώτηση μας, σχετικά με την πάροδο των δικαστικών αποφάσεων που καταλήγουν τα θύματα , δηλώνει τα εξής:

«Η μια πήγε στη Τσεχία παντρεύτηκε, η άλλη κάπου συζεί με τον σύντροφο της τελοσπάντων και η Τρίτη κάπου γυρίζει ανά την Ελλάδα και δουλεύει πουλώντας πραγματάκια στις λαϊκές αγορές κτλ κτλ. Κανένα πρόγραμμα δεν υπήρξε, σκέψου ότι ούτως ή άλλως ο ξενώνας στον οποίο αυτές μένανε έκλεισε διότι η χρηματοδότηση τελείωσε...εγώ αυτό που έχω διαπιστώσει ως πρόβλημα είναι το εξής ότι η ελληνική πολιτεία στο θέμα του τράφικινγκ δεν έχει δεχτεί η ίδια να κάνει καμία δομή κρατική, το κρατικό σημαίνει σταθερή, μόνιμη, προσωπικό δηλαδή με ένα ελάχιστο συνέχειας και το έχει μεταθέσει όλο στις μη κυβερνητικές οργανώσεις αλλά τις ΜΚΟ ή θα τις στηρίζεις σε μια διάρκεια σε ένα βάθος χρόνου στο συγκεκριμένο έργο ή διαφορετικά δεν έχει νόημα να έχω εγώ μια κυβερνητική οργάνωση η οποία να ασχολείται πχ η ΚΛΙΜΑΚΑ ασχολείται με άστεγους ασχολείται με ψυχικά ασθενείς με θύματα τράφικινγκ, δεν έχει νόημα αν τις δώσω λεφτά να κάνει το έργο, κλείνει ο ξενώνας κι αυτές οι γυναίκες μένουνε στον δρόμο...δηλαδή τη δεύτερη υπόθεση που ανέλαβα αρχικά έμενε στην ΚΛΙΜΑΚΑ και μετά...πήγε ένα διάστημα σε κάτι ξενώνες που έχει η εκκλησία τρέχα βρες και γύρευε έφυγε να συγκατοικήσει με μια φίλη της...αυτοί μπορεί αν τις κυνηγάνε, μπορεί να τις απειλούνε μπορεί αν τους προφέρουνε χρήματα δηλαδή γίνονται όλα αυτά είτε σωρευτικά είτε διαζευκτικά άρα δεν μπορείς να τις έχεις και στους δρόμους.» (ανεξάρτητη δικηγόρος εξειδικευμένη σε υποστήριξη θυμάτων τράφικινγκ, 25/10/2011).

Ως φαίνεται από τις ανωτέρω δηλώσεις, το σύστημα προάσπισης και προστασίας των μεταναστριών θυμάτων σεξουαλικής εκμετάλλευσης παρουσιάζει στοιχεία ανεπάρκειας και προσωρινότητας κάτι που δεν ωφελεί ουσιαστικά και μακροπρόθεσμα τις εξυπηρετούμενες.

5. Συμπεράσματα

Σύμφωνα με όλα τα παραπάνω προκύπτουν πολύ βασικά και αύξουσας σημασίας συμπεράσματα σχετικά με την περιγραφή και ανάλυση των αποτελεσμάτων της εμπειρικής μας έρευνας με κύριο αντικείμενο τον ρόλο και την λειτουργία των τυπικών και άτυπων κοινωνικών υπηρεσιών για την πρόληψη, προστασία και καταστολή του φαινομένου της σωματεμπορίας καθώς και την αρωγή των θυμάτων.

Το trafficking είναι ένα σχετικά νέο φαινόμενο κοινωνικής παθογένειας, όπου όλοι οι κρατικοί και μη κρατικοί φορείς καλούνται να φροντίσουν για την πρόληψη και καταστολή του. Μέσα από τη διαδικασία της εμπειρικής μας έρευνας, καταφέραμε να εντοπίσουμε την προσωρινότητα και την ανεπάρκεια των κοινωνικών υπηρεσιών για την πρόληψη και καταπολέμηση του, πρέπει όμως να τονίσουμε ότι γίνονται εξαιρετικές προσπάθειες και στους δυο αυτούς άξονες. Στην Ελλάδα τα τελευταία χρόνια πραγματοποιούνται εκστρατείες ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης της κοινωνίας με σκοπό την πρόληψη του φαινομένου της εμπορίας ανθρώπων. Το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα της απόλυτης απαξίωσης της εμπορίας γυναικών από την ελληνική κοινωνία δεν έχει όμως επιτευχθεί, καθώς οι δράσεις αυτές έχουν αποσπασματικό χαρακτήρα.

Είναι αναγκαία η χάραξη μιας στρατηγικής πρόληψης που να περιλαμβάνει σύνολο δράσεων οι οποίες να βρίσκονται μεταξύ τους σε λογική συνέχεια. Απαραίτητα λοιπόν είναι, στον άξονα της πρόληψης, η ενημέρωση και ευαισθητοποίηση του ανδρικού πληθυσμού, δηλαδή των δυνητικών δραστών, αλλά και δράσεις ευαισθητοποίησης για το σύνολο της κοινωνίας, μέρος των οποίων είναι απαραίτητο να εντάσσεται στο πλαίσιο της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Επίσης πολύ σημαντική είναι η εκπαίδευση σε στοχευμένες ομάδες επαγγελματιών οι οποίες πιθανόν να έρχονται σε επαφή με θύματα εμπορίας.

Επιπροσθέτως, εντός Ελλάδος, πραγματοποιούνται προσπάθειες δικτύωσης των φορέων που εμπλέκονται στην καταπολέμηση του φαινομένου και την προστασία των θυμάτων, οι πρωτοβουλίες δικτύωσης πρέπει να ενισχυθούν ακόμα περισσότερο σε όλα τα επίπεδα ακόμα και σε διακρατικά.

Στον άξονα της δίωξης έχουν γίνει σημαντικά βήματα προόδου, παραμένουν όμως κάποια προβληματικά ζητήματα όπως η εκπαίδευση των αστυνομικών, δικαστών και εισαγγελέων, η θεσμοθέτηση συστήματος προστασίας μαρτύρων και η έλλειψη εξειδικευμένων διερμηνέων. Πάγιο φαίνεται να αποτελεί το πρόβλημα της αναγνώρισης θυμάτων σωματεμπορίας και ταυτοποίησης τους ως τέτοια, καθότι η προστασία αυτών και των οικογενειών τους είναι ελλιπής.

Θεωρείται ότι το κράτος αδυνατεί να προστατεύσει το θύμα ή το υποψήφιο θύμα της εμπορίας όταν δεν εφαρμόζεται πραγματικά και αποτελεσματικά η σχετική ισχύουσα νομοθεσία ή όταν ο ενδιαφερόμενος δεν έχει τη δυνατότητα πρόσβασης στους αρμόδιους διοικητικούς μηχανισμούς για την παροχή προστασίας και αρωγής στα θύματα.⁵ Προτείνεται η δημιουργία και λειτουργία περισσότερων δομών στήριξης για παράδειγμα ξενώνες, νομική αρωγή, εξειδικευμένη νομική υποστήριξη. Δεδομένου του η επαγγελματική αποκατάσταση αποτελεί απαραίτητο στοιχείο για την κοινωνική επανένταξη των θυμάτων είναι αναγκαίο να ληφθούν μέτρα για την πρόσβαση των θυμάτων στην αγορά εργασίας. Προς επίτευξη αυτού του σκοπού είναι ανάγκη να αναπτυχθούν περισσότερες δράσεις για την ευαισθητοποίηση των εργοδοτών. Τέλος, όσον αφορά το κομμάτι των μεταναστευτικών πολιτικών θα ήταν θεμιτή μια ενδεχόμενη αλλαγή στη βάση αυτών και μια ενθάρρυνση των νόμιμων μεταναστευτικών ρευμάτων σε συνδυασμό με την καλή φύλαξη των συνόρων κάθε χώρας, μέσα από την τάση της διεθνικότητας, για την αποφυγή φαινομένων όπως αυτό της διεθνικής σωματεμπορίας.

Αυτό που παραμένει ακόμα άγνωστο από εμπειρικής πλευράς είναι η πλευρά των θυμάτων οπότε διατηρούμε μια επιφύλαξη σχετικά με την υπόθεση εργασίας, έως ότου να ολοκληρωθεί η έρευνα πεδίου στις γυναίκες θύματα σεξουαλικής εκμετάλλευσης.

Όλα τα παραπάνω υποδηλώνουν και αποδεικνύουν την πολυπλοκότητα του φαινομένου της διεθνικής σωματεμπορίας καθώς και την λεπτότητα διαχείρισης του θέματος αυτού. Οι φορείς και οι αρμόδιες κοινωνικές υπηρεσίες έχουν γνώση και ολοκληρωμένη αντίληψη γύρω από τις λειτουργίες και τους μηχανισμούς των κυκλωμάτων αλλά και της προστασίας των θυμάτων και θεωρούν ότι η συνεργασία μεταξύ τους χρήζει ιδιαίτερης σημασίας. Ο επαναπατρισμός όταν αυτός αιτείται γίνεται με επιτυχία, αλλά το βασικό ερώτημα που μένει αναπάντητο είναι τι γίνεται μετά από αυτόν και κατά πόσο οι γυναίκες θύματα καταφέρνουν να ξεφύγουν ή να μπλέξουν ξανά στα δίκτυα των κυκλωμάτων. Τέλος η μετανάστευση αποτελεί μια από τις κοινωνικές διαδικασίες

---

⁵ βλ. Α. Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου, 2002, *Κρίσεις για το σχέδιο νόμου για την «Καταπολέμηση της εμπορίας ανθρώπων, των εγκλημάτων κατά της γενετήσιας ελευθερίας, της πορνογραφίας ανηλίκων και γενικότερα της οικονομικής εκμετάλλευσης της γενετήσιας ζωής και αρωγή στα θύματα των πράξεων αυτών»*, Εθνική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου (ΕΕΔΑ).

που περιλαμβάνει το trafficking και μια ενδεχόμενη αλλαγή ή μεταρρύθμιση στις μεταναστευτικές πολιτικές των χωρών υποδοχής και διακίνησης θυμάτων σωματεμπορίας να επέτρεπε στις γυναίκες οικονομικές μετανάστριες να μετακινούνται σε μια χώρα πιο ανώδυνα και με μεγαλύτερη ασφάλεια.

Είναι υψίστης σημασίας η ευαισθητοποίηση, η επαγρύπνηση και ο συντονισμός όλων των φορέων καθώς και η αύξηση της κοινωνικής συνείδησης της κοινωνίας των πολιτών ώστε να βρεθούμε ένα βήμα μπροστά από τα οργανωμένα κυκλώματα του εγκλήματος αυτού. Ας ελπίσουμε, σε ένα γενικότερο επίπεδο, ότι η κρατική μηχανή και οι υπόλοιποι φορείς και οργανώσεις θα δραστηριοποιηθούν περισσότερο μέσα στην επόμενη δεκαετία ώστε με την συνεισφορά όλων, η οικονομική και σεξουαλική εκμετάλλευση γυναικών μεταναστριών στην Ελλάδα σίγουρα δεν θα απαλειφθεί, πάντως θα αναχαιτιστεί σημαντικά.

Βιβλιογραφία

Ξενόγλωσση βιβλιογραφία

- Campani, G. (2000). "Immigrant Women in Southern Europe: Social Exclusion, Domestic Work and Prostitution in Italy.", *Eldorado or Fortress?: Migration in Southern Europe*, edited by Russell King.
- Campani, G. (2010). "Trafficking and women's migration in the global context", Unpublished.
- Castles, S. & Miller, M. J. (1998). *The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World*. The Guilford Press: New York.
- Cavounidis, J. (2006). *Labour Market Impact of Migration: Employment Structures and the Case of Greece*, IMR.
- Emke-Poulopoulos, I. (2001). "Trafficking in Women and Children: Greece a country of destination and transit", Working Paper No.2, Mediterranean Migration Observatory, UEHR Working Papers.
- Emke-Poulopoulos, I. (2003) "Trafficking in Women and Girls for the Sex Trade: The Case of Greece". *The Greek Review of Social Research*: Athens.
- Gillham, B. (2000). *The Research Interview*. Paston PrePress: London.
- Hamel, J., 1993, *Case Study Methods*, Sage Publications Vo.32, London.
- Jandl, M., (2007). "Irregular Migration, Human Smuggling and the Eastern Enlargement of the European Union" *Center of Migration Studies of New York*, Vol.41, no2.
- King, R. & Zontini E. (2000). *The role of gender in the South European Immigration Model*. London.
- Lazaridis, G. (2001). "Trafficking and Prostitution-The Growing Exploitation of Migrant Women in Greece", *The European Journal of Women's Studies*, 8(1), pp.80-91.
- Lindstrom, N. (2004). "Regional Sex Trafficking in the Balkans-Transnational Networks in an Enlarged Europe" *M.E.Sharpe* Vol.51, no3.
- Phizaklea, A. (1983) *One Way Ticket: Migration and Female Labour*. London: Routledge & Kegan Paul.

- Plummer, K. (2000). *Τεκμήρια ζωής. Εισαγωγή στα προβλήματα και τη βιβλιογραφία μιας ανθρωπιστικής μεθόδου*. Gutenberg: Αθήνα.
- Psimmenos, I. (2000). "The making of periphractic spaces: The case of Albanian undocumented female migrants in the sex industry in Athens", in F. Anthias, G. Lazaridis, *Gender and Migration in Southern Europe*.
- Robson, C. (2007). *Η Έρευνα του Πραγματικού Κόσμου*. Gutenberg: Αθήνα.
- Truong, D. (2003). *Gender, Exploitative migration and the sex industry: A European perspective*. Sage: Hague.

Ελληνόγλωσση βιβλιογραφία

- Αμπατζή, Λ. (2008). *Προσεγγίζοντας το φαινόμενο του trafficking*. ΕΚΚΕ: Αθήνα.
- Δημουλάς, Κ. & Παπαδοπούλου, Δ. (επιμ.), (2004). *Έρευνα για τις μορφές κοινωνικής ένταξης των οικονομικών μεταναστών στην Περιφέρεια Αττικής 2003-2004*, Αθήνα: ΙΝΕ/ΓΣΕΕ-ΑΔΕΔΥ.
- Θανοπούλου, Μ. (2007). *Φύλο και Μετανάστευση-Τόμος III- Διαγενεακές σχέσεις και σχέσεις φύλου σε οικογένειες Αλβανών μεταναστών*. Gutenberg, ΚΕΚΜΟΚΟΠ: Αθήνα.
- Καμπούρη, Ε. (2007). *Φύλο και Μετανάστευση- Τόμος III- Η καθημερινή ζωή των μεταναστριών από την Αλβανία και την Ουκρανία*. Gutenberg: Αθήνα.
- Κέντρο Ερευνών για Θέματα Ισότητας, (2006). *Η γυναικεία μετανάστευση στην Ελλάδα- Τα ευρήματα της πανελλήνιας έρευνας του ΚΕΘΙ*, Αθήνα.
- Μοντζίνι, Π. (2007). *Εμπόριο γυναικών-Πορνεία, μαστροπεία και εκμετάλλευση*. Μελάρι: Αθήνα.
- Μουσούρου, Λ. Μ. (1991). *Μετανάστευση και μεταναστευτική πολιτική στην Ελλάδα και την Ευρώπη*. Gutenberg: Αθήνα.
- Παύλου, Μ. και Χριστόπουλος, Δ. (2004). *Η Ελλάδα της μετανάστευσης-Κοινωνική συμμετοχή, δικαιώματα και ιδιότητα του πολίτη*. Κριτική: Αθήνα.
- Στρατηγάκη, Μ. (2006). *Το φύλο της κοινωνικής πολιτικής*. Μεταίχμιος: Αθήνα.
- Τσιώλης, Γ. (2006). *Ιστορίες ζωής και Βιογραφικές Αφηγήσεις*. Κριτική: Αθήνα.
- Ψημμένος, Ι. (1999). *Μετανάστευση και Εργασία στην Ευρώπη: η δημιουργία νέων κοινωνικών χώρων*. Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών: Αθήνα.